

Metaphors are divided into two groups depending on the position, volume and level of use in the language: a) the metaphor of oral speech; b) a metaphor for literary and artistic speech.

The metaphor of colloquial (oral) speech is often in the form of polysemous words, and in this case the similarity of objects is taken into account and is often expressed in phraseological units.

Since spoken metaphors are used in everyday life, the speaker and listener do not worry about expressing and understanding their meaning. Because their language has been studied for years and serves as ready-made material for speakers to express their thoughts.

Keywords: language, concepts, vocabulary, literature, metaphor, dictionary, theory, phenomenon, semantics, function, scientists, linguistics, comparisons, context.

Сведение об авторе:

Шералиев Самандар Осмонбоевич – ассистент кафедры Восточных языков Таджикского государственного педагогического университета имени Садриддина Айни. (+992) 904077107

About the author:

Sheraliev Samandar Osmonboevich - Assistant, Department of Eastern Languages, Tajik State Pedagogical University named after Sadriddin Aini. (+992) 904077107

ФЕЪЛҲОИ ҲАРАКАТКУНАНДА ДАР ОБ ДАР АСАРИ «THE ADVENTURES OF HUCKLEBERRY FINN» – И МАРК ТВЕЙН ВА ТАРЧУМАИ ОНҲО ДАР ЗАБОНИ ТОЧИКӢ

Холиқов А.Ю.

Донишгоҳи давлатии омӯзгори Тоҷикистон ба номи Садриддин Айни

Пеш аз он, ки ба таҳлили сохтори морфологии феълҳои ҳаракаткунанда дар об мегузарем моро зарур аст, ки дар бораи ҳуди «феъл – verb – глагол» каме маълумот диҳем.

Пайдоиши вожаи «феъл – verb – глагол» дар забони англисӣ аз калимаи *verbe*-и забони фаронсавӣ манша гирифта ҳуди вожа аз *verbum*-и латини ба маъноҳои «калима, феъл – слова, глагол – word, verb» то кунун омада расидааст [1, с.181].

Сараввал, феъл гуфта як гуруҳ калимаҳоеро меноманд, ки ғайр аз маъноӣ морфологи ва синтаксиси инчунин тобишҳои гуногуни маъноиро доро мебошад. Дар забони англисӣ феълҳои умумӣ гуфта чунин феълҳоро фаҳмидан мумкин аст: «амал – действие – action», «ҷараён – процесс – process», «падида – явление – phenomenon», «ҳолат – состояние – condition» [2, с.182].

Забоншиноси рус А.Н. Аверьянова дар мақолаи худ «Глаголы движения (перемещения) в современном русском языке», «Феълҳои ҳаркат (ҷойивазкунанда) дар забони муосири русӣ» дар бораи тафовут миёни феълҳои ҳаркат ё ҷойивазкунанда маълумот дода инчунин тарзи истифодаи мафҳумҳои «глаголы движения – феълҳои ҳаракат», «глаголы перемещения – феълҳои ҷойивазкунанда» ва «глаголы передвижения – феълҳои пеш аз ҷойивазкунӣ» қайд намудааст.

А.Н. Аверьянова қайд менамояд, ки мафҳуми «феълҳои ҳаркат» дар забоншиносӣ аз даврони қадим истифода мешуд вале он маҳсусан дар солҳои наздик миёни забоншиносон ва омӯзгорони донишгоҳҳо серистеъмол гардид [1, с.3]. Мафҳуми дигар «феълҳои ҷойивазкунӣ» дар қорҳои илмӣ профессорон А.Н. Аверьянова ва А.В. Исаченко мушоҳида мегардад. Маълум мегардад, ки заоншиносон А.Н. Аверьянова ва А.В. Исаченко дар қорҳои худ мафҳуми «феълҳои ҷойивазкунӣ» [1, с.3] зиёдтар истифода менамоянд.

Инчунин А.Н. Аверьянова қайд мекунад, ки «Имрузҳо ҳарду истилоҳ серистеъмол ба шумор рафта онҳоро ҳамчун баробармаъно, яъне ба ё ба ҳамдигар муродиф мешуморанд» [1, с.3].

Дар забонҳои тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ феълҳои ҳаракаткунанда дар об натавон ба маъноӣ асли, балки ба маъноӣ маҷозӣ низ зиёд мавриди истифода қарор мегиранд. Шоирону навистандагон ин мафҳуми ташбеҳӣ забонро дар шеърҳо, ғазалҳо, рубои, мисраъ, асарҳои мансур ва инчунин дар зарбулмасалу мақолҳо вожагони марбут ба «*ишиноварӣ, оббозӣ, ғута задан, мавҷи об, киштисаворӣ* ва ғ.»-ро бағоят зиёд истифода намудаанд.

Қайд кардан ба маврид аст, ки дар забони англисӣ феълҳои ҳаракаткунанда дар об аз забонҳои тоҷикӣ ва русӣ дида зиёдтар ба чашм мерасад, чунки таркиби лугавии ин забони нурғановат аз ингуна вожагони ҳамаҷабҳ бою ганӣ аст. Аз ин лиҳоз, забони англисӣ ба гуруҳи забонҳои «*руидёфта*»-и феълҳои ҳаракаткунанда дар об шомил мешавад. Мисол: *swim* – *ишино кардан*, *sail* – *ҳаракат намудан ба заврақ*, *drift* – *ғутта задан*, *float* – *ба руи об баромадан*, *row* – *бал занон равона шудан*, *coming down* – *зерӣ об шудан*, *paddled* – *ишино кардан*, *bel* – *бел задан*, *cross the river* – *аз дарё (бахр) ишино карда гузаштан*, *up to the river* – *дар рӯи об*, *swim (swam)* – *ишино кардан*, *travel (ed)* – *саёҳат намудан*, *move (d)* – *рафтани, ҳаркати намудан*, *sink* – *гарқ шудан / ғутидан*, *went down* – *рафтани ба зер / ба назди чизе*, *jump (ed) into the river* – *ба дарё паридан*, *swim away* – *ишино карда ба дигар тараф рафтани*, *swam straight* – *рост ҳаракати намудан* ва ғ. Ҳар яке аз ин феълҳои

овардашуда ба ғайр аз маънои аслии худ ба маънои маҷозӣ низ омада метавонад. Дар асари «**The prince and the pauper**» ва «**The Adventures of Huckleberry Finn**»– и нависандаи англис Марк Твейн феълҳои *шино кардан* ва *зӯтта задан дар баҳр* бо маънои асл ва маҷоз оварда аст.

Дар асари «**The Adventures of Huckleberry Finn**»-и нависанда феълҳои ҳаракаткунанда дар об ба монанди *coming down – зери об шудан, paddled – шино кардан, бел задан, cross the river – аз дарё (баҳр) шино карда гузаштан, up to the river – дар рӯи об, swim (swam) – шино кардан, travel (ed) – саёҳат намудан, move (d) – рафтан, ҳаркати намудан, sink – зарқ шудан / зӯтидан, went down – рафтан ба зер / ба назди чизе, jump (ed) into the river – ба дарё паридан, swim away – шино карда ба дигар тараф рафтан, swam straight – рост ҳаракат намудан* хело зиёд ба назар мерасад ва ҳар яки онҳо дар мавридҳои гуногун ба маъноҳои аслу маҷоз омадаанд. Мисол: *Early one morning, we saw a big house coming down the river. So we got in the canoe and paddled out to it* [3, 10] – *Субҳи барвақт, ба мо намоён гашт, ки хонае зери об мешуд. Ҳамин тариқ мо қайқро гирифта ба тарафи он хона равона шудем.*

Аз мисоли дар боло овардашуда феълҳои *coming down* ва *paddled* дар забони тоҷикӣ дар рафти тарҷума *зарқ шудан, зери об шудан* ва *равона шудан (дар об)-ро*, дар бар мегирад.

Инчунин нависанда дар асари номбурда мисолҳои зеринро истифода намудааст: *People used rafts to cross the river.* [3, 6] – Одамоне белро барои аз дарё гузаштан истифода мебаранд. *He took me three miles up to the river in a boat* [3, с.5] – *Ҷ. Маро ба заврақи гирифта ба масофаи 3 мил дар рӯи об бурд. I paddled back to the riverside and hid in the trees* [3, 6] – *Ман боз гашта ба тарафи соҳили дарё шино кардам ва дар нушти дарахтон пинҳон шудам. Then I put some food in my canoe and paddled away* [3, 6] – *Баъдан каме хурока ба қайқам гузошта (шино карда равона шудам) бозгаштам. I paddled for about five miles and then I was tired* [3, с.8] – *Тақрибан 5 мил шино карда монда шудам. I swam across the river* [3, 9] – *Ман ба он тарафи наҳр шино кардам. Then I paddled back to the island* [3, 10] – *Баъдан баргашта ба тарафи соҳил равона шудам. Just after dark, I got in the canoe and paddled across the river* [3, 12] – *Баъди торик шудан заврақро гирифта ба тарафи дигари дарё (равона шудам) шино кардам. Then I paddled back to the island as fast as I could* [3, 16] – *Баъдан чи қадаре метавонистам зуд ба тарафи соҳил ҳаракат (шино) намудам. At night, we traveled down the river on the raft – Шабона мо бо заврақамон шинокунон (ҳаракаткунон) ба дохили дарё рафтем. We didn't need to paddle – we just moved with the river* [3, 16] – *Моро бел задан лозим набуд – мо бо (ёри) самти об равона будем. A lot of steamboat passed us at night and they couldn't see us* [3, 17] – *Шабона кишиҳои зиёде моро гузаштанд ва онҳо моро дида наметавонистанд. The boat's going to sink* [3, 17] – *Киштии зарқ мешавад. We paddled very quietly to the steamboat and got on it* [3, 17] – *Бо зуд ба тарафи киштии равона шуда ба он ҳамроҳ шудем. In a few hours this steamboat will sink, and he'll sink with it.* [3, 18] – *Чанд соат баъд ин киштии зери об мемонад (зарқ мешавад), ӯ низ бо ҳамроҳии ин киштии зери об (зарқ) мешавад. The river was fast, so the boat moved along very quickly* [3, 19] – *Мавҷи дарё сахт мевазид, ҳамин тариқ қайқ тез равона буд. We were crossing the river when the rain started. – Вақте борон меборид мо алақай дарёро убур мекардем. Our small boat sank and we all swam to the steamboat. – Қайқи мо зарқ шуд ва ҳамаи мо ба тарафи киштии шино кардем. I swam here to get help* [3, с.19] – *Ман ба инчо барои наҷот хоста номадам (шино кардам). Soon I saw something coming down the river behind me. It was moving fast. It was a steamboat!* [3, с.19] – *Дере нагузашта дидам, ки чизе аз пуштам дар дохили дарё омада истодааст. Он хело тез ҳаракат менамуд. Он киштии буда аст! I heard the men coming and I jumped into the river. I didn't want them to find me. I was going to swim away* [3, с.24] – *Ба гушан расид, ки одамоне омади истодаанд ва зуд ба об паридам. Ман намехостам онҳо маро бинад. Аз ончо ба дигар самт шино намудам. I swam straight down because I didn't want the boat to hit me* [3, с.24] – *Ман ба қабри об шино кардам (зӯтта задам) намехостам то ки қайқ маро зер намояд (занад). I swam about two miles to the side of the river* [3, 24] – *Ман ба масофаи 2 мил ба дигар тарафи дарё шино (рафтам, ҳаракат) кардам.*

Аз мисолҳои бармеояд, ки дар асари «**The Adventures of Huckleberry Finn**» – и Марк Твейн феълҳои ҳаракат дар об ба монанди: (*swim-swam, paddled, across, traveled, passed, moved, sink, jumped*) – (*рафтан, шино кардан, зӯтта, зӯтидан, зери об рафтан, баромада, гурехтан (бо заврақ)*), дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ ҳангоми тарҷума дар бисёри аз мавридҳо бе таъғир ва бо як дигар шабеҳ меоянд.

Намоёндаи дигари англис Смес қайд мекунад «дар забони англисӣ феълҳои шабеҳ ба *дарё, об, шиноварон, ҳаракат дар об, шино кардан, оббозӣ кардан, зӯтта задан ва ҳаёти одамоне*, ки дар лаби баҳрҳо умр ба сар мебаранд дар луғатҳои забони англисӣ хело зиёд аст. Бояд, гуфт, ки зиёде аз онҳо тобишҳои гуногуни маънои доранд ва ҳангоми тарҷума онҳо на ба дарё ва шиновар рабт доранд». Дар инчо метавонд чанде аз мисолҳоро овард:

To be all at sea (to unable to understand) – чизеро дарк накардан (нафаҳмидан);

Мисол: *How can I be a judge in a situation in which I am all the sea? I'm afraid I'm all at sea in this problem* – *Чихел метавонам хулоса барорам дар ҳолате, ки худам ҳеч чизро дарк накардам*

(нафаҳмидам)? Ман метарсам чизеро намефаҳмам.

Дар забони англисӣ метавонда чунин ибораи феълро овард ба монанди «*to sink or swim*», ки хангоми тарҷума дар забони тоҷикӣ маъноҳои зайлро дорост: **комёби ё нокомӣ, зарқ шав ё шино кун.**

Мисол: *To sink or swim (to fail or succeed)* – нокоми ё комёби (зарқ шудан ё шино кардан. *It is a case of sink or swim (All depends on his afford)* – Ҳамаи ин ба ҳуди ӯ вобастаги дорад. **In deep water** (*In a trouble or danger*) – Дар ҳолати ноором ё таъс будан. **In low water, on the rocks** (*in strained financial circumstances*) – Ҳолати нули хуб надоштам (дар ҳолати бади молиявӣ будан). *To in the same boat with somebody (to be in the situation in which people share the same difficulties and dangers)* – Ба касе кумак намудан (шахсе дар мушкилот ё хатар қарор дорад ба ӯ кумак расонидан (дар ҳолати ӯ худро ҳис кардан)). *I don't like you much, but seeing that we're in the same boat I'll back you all I can* – Ту ба ман на онқадар писан ҳастӣ аммо мебинам дар мушкилотам ту бо ман ҳамроҳи ва ман ҳамаи инро барои ту бар мегардонам чи қадаре аз дастам ояд (метавонам).

Аз суҳанҳои Смес ва Коллинс В.Н. олимони англис ва мисолҳои дар боло оварда бар меояд, ки феълҳои ҳаракаткунанда дар об ба маънои маҷозии оварда шуда тобишҳои гуногунро дорост. Дар инҷо метавонад шумлаи забони англисӣ «*in the same boat (with)*» – ро мисол овард. Дар ин шумла ба тарҷумаи он бо таври таҳулул-лафзӣ нигарем дар забони тоҷикӣ ба маънои «**дар як кишти будан**»-ро дорост. Чунон ки дар боло қайд намудем ба маънои маҷозии ё ин ки маъноияш «одамон на дар кишти балки дар роҳи ҳаёт ба монанди киштии дар об ғарқ шуда ё ғӯтида истода» мебошад [3, 3-9].

To sail under false colours (to pretend to be what one is not sometimes, to pose as a friend and, at the same time, have hostile intentions) – Номии худро пинҳон доштан ва бо дигар ном зинстан (ки будани худро пинҳон доштан). – *Скрывают своё настоящее имя, жить под чужим именем, выдавать себя, за другого.*

Дар забони русӣ чунин мисолро овардан ба маврид аст: *Плыть под чужим флагом (о корабле) – Дар зери парчами дигарон ҳаркати намудан. У меня хватило ума скрыть свое настоящее имя во время этой глупой поездки. – Ақламо ба кор бурда дар ин сафари аблаҳона номи аслиамо пинҳон намудам – I had so much wisdom as to sail under false colours in this foolish jaunt of mine* [4, с.86].

Дар мисоли оварда шуда «*to sail under false colours*» – ба маънои таҳулул-лафзӣ «**дар зери парчами дигарон ҳаркати намудан**» ва ба маънои маҷозии бошад «**пинҳон доштани чизе аз касе, (ба маънои ном, шахсият, ҳақиқат ва ғ.)**» Инчунин «*to sail under false colours*» бо маънои дигари маҷозиаши дар забонҳои муқоисашаванда чунин омадааст: «*An enemy ship that approaches its intended prey showing at the mast the flag («colours») of pretended friendly nation* – **Киштии душманон, ки худро дар зери парчами дӯстӣ нишон медиҳад**».

Бояд гуфт, ки дар мақолаи мазкур хангоми тарҷума, таҳлил ва муқоисаи феълҳои ҳаракаткунанда дар об дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ ба мо ошкор гардид, ки дар ҳарду забон ин феълҳо дар ҳолати аслии худ ба маънои шино кардан, оббозӣ кардан, ғӯта задан, рафтани/омадан (бо қияқ, кишти, заврақ ва ғ.), ҳаркати намудан истифода мешавад. Инчунин ба ақидаи олимони ва нависандагони забонҳои таҳлилшаванда ин феълҳо метавонанд маънои аслии худро бо маъноҳои маҷозии иваз намоянд.

ЛИТЕРАТУРА

1. Аверьянова А.Н. Глаголы движения (перемещения) в современном русском языке. Учен. зап. / А.Н. Аверьянова. – Л. гос. ун-т: 1973. Серия филол. наук, вып. 37 (77). – С. 3
2. Джаматов С. Становление и развитие лингвистической терминологии таджикского и английского языков. Душанбе: «Чопхонаи Дониш» С. 412
3. Смит, Л.Н. Фразеология английского языка. М.: Предисловие, 1959. – С. 3-9
4. Mark Twain, *The Adventures of Huckleberry Finn* / M.Twain: – Spain. Madrid. 2000. –P. 53
5. Stevenson R. L., 'St. Ives', ch. XXVIII, - P. 86

ГЛАГОЛЫ ДВИЖЕНИЕ НА ВОДЕ В ПРОИЗВЕДЕНИЕ «THE ADVENTURES OF HUCKLEBERRY FINN» МАРК ТВЕНА И ИХ ПЕРЕВОД НА ТАДЖИКСКОМ ЯЗЫКЕ

Автор в своей статье сравнивает глаголы движение на воде в произведение «*The Adventures of Huckleberry Finn*» Марк Твена и их перевод на таджикский язык и приходит к выводу, что в обоих языках глаголы похожи в переводе и во многих случаях имеют одинаковое значение, не теряя свои оригинальные значения.

В статье анализируются и сравниваются не только примеры из художественной литературы, но и различные примеры из поэзии английских писателей и лингвистов и их перевод на таджикском языке.

Как отмечается, в статье использовали взгляды английских ученых и писателей, включая Смита и У.Коллинза и глаголы движение на воде и глаголы, относящиеся к реке, воде, рыбакам и лосям. По мнению английских ученых, в некоторых случаях эти глаголы не относятся к

перемещению людей по рекам или кораблям, одушевленным и неодушевленным предметам в воде и полностью меняют свое значение.

Ключевые слова: плавать, глагол, движения, метафора, река, жизни, похож, прыгать в воде, больной, животные, птицы, корабль, туман, дым.

THE (AQUA MOTION VERBS) VERBS OF MOVEMENT IN THE WATER IN BOOK OF (WORKS BY) «THE ADVENTURES OF HUCKLEBERRY FINN» AND ITS TRANSLATION IN TAJIK LANGUAGE

The author in his article analyses and examines the aqua motion verbs in water in «The Adventures of Huckleberry Finn» by Mark Twain and their translation in Tajik language and comes to the conclusion that in both languages the verbs are similar in translation and in many cases have the same meaning.

The article analyzes and compares not only fiction, but also various examples from the poetry of English writers and linguists and compares those examples in the Tajik language.

As noted above, in the article the views of English scholars and writers including Smith and W. Collins have used aqua motion verbs, and verbs referring to river, water, fishermen in the article. According to English scientists, in some cases these verbs do not refer to the aqua motion verbs or the verbs depend to the rivers and ships, animate or inanimate objects in water, and that verbs completely change their meaning.

Keywords: coming down – paddled – cross the river –, up to the river – swim (swam) – travel (ed) – move (d) – sink – went down – jump (ed) into the river – swam straight – swim away.

Сведения об авторе:

Холиков Абдулманон Юсуфович – старший преподаватель кафедры языкознания и сравнительной типологии Таджикского государственного педагогического университета имени Садриддина Айни, Tel: (+992) 938989862.

About the author:

Kholiqov Abdulmanon Usufovich – senior teacher chair of linguistics and comparative typology Tajik State Pedagogical University named after Sadriddin Ainy, Tel: (+992) 938989862.

ТЕМАТИЧЕСКАЯ КЛАССИФИКАЦИЯ СТРОИТЕЛЬНОЙ ЛЕКСИКИ В ШУГНАНСКОМ И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫК НА ОСНОВЕ ДОМА ЗАПАДНОГО ПАМИРА

Бобова Д.Б.

Хорогский государственный университет имени. М Назаршоева

Предметом сопоставительного исследования данной статьи является строительная и бытовая лексика на материале памирского домашугнанского и английского языков. Данная лексика насчитывает значительное количество терминологических единиц. Она отражает понятийную систему бытовой лексики, одной из важнейших отраслей народного быта всех времён, поэтому представляется актуальным исследовать строительную терминологию не только в ее современном состоянии, но и используя материалы древнерусского языка.

Строительная и бытовая терминология представляет собой своеобразную лексическую систему, складывавшуюся на протяжении длительного времени, восходящую к профессиональной лексике строителей ранних периодов развития общества. Отсюда вытекает теоретическая и практическая необходимость исследовать данную лексическую группу на широком историческом фоне, определить особенности ее формирования и структуру. Многие строительные термины теснейшим образом связаны с лексикой общего употребления. Целостный анализ истории данной терминологии дает возможность определить основные направления ее развития.

Впервые подвергаются сопоставительному анализу пространственно-временные отношения строительной лексики в разнотипных языках на базе шугнанского и английского языков. Теоретическая значимость работы заключается в том, что, во-первых она представляет собой первую попытку анализа лексической системы в строительной лексике в сопоставляемых языках. Во-вторых, актуальность и научная новизна исследования определяют ее теоретическую значимость. В-третьих, описание словаря в когнитивном аспекте позволит создать функционально-семантическую классификацию с учетом всего объема информации, вербализуемой в словах и блоках лексем.

В современной строительной лексике могут быть обнаружены разнородные по времени вхождения, по источникам формирования и по принципам номинации термины. Отсюда вытекает теоретическая и практическая необходимость исследовать данную лексику на широком историческом фоне, определить особенности ее формирования и структуру. Многие строительные